

Jarosław Poteralski
Katedra Mikroekonomii
Uniwersytet Szczeciński
jpoter@wneiz.pl

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ ABSOLWENTÓW WYŻSZYCH UCZELNI W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM

Abstrakt

W artykule przedstawiono wyniki badań ankietowych realizowanych wśród bezrobotnych absolwentów wyższych uczelni w województwie zachodniopomorskim w okresie od 01.06.2004 roku do 30.04.2005 roku, odnoszące się do przedsiębiorczości w tej grupie społeczno- zawodowej. Badanie przedsiębiorczości absolwentów wyższych uczelni było jednym z elementów projektu badawczego pod tytułem „Rynek pracy absolwentów wyższych uczelni w województwie zachodniopomorskim”, dofinansowanego przez KBN.

Przedsiębiorczość rozumiana jako gotowość absolwentów do założenia własnej firmy została przedstawiona jako alternatywa dla poszukiwania pracy w warunkach trudnego rynku pracy, charakteryzującego się jednym z najwyższych w Polsce poziomów bezrobocia. Jak wynika z badań, zbiorowość absolwentów wyższych uczelni uczestniczących w badaniu charakteryzowała się wysokim zróżnicowaniem opinii na temat przedsiębiorczości, a wśród czynników różnicujących te opinie znalazły się płeć, pochodzenie, czy też kierunek ukończonych studiów.

W artykule przedstawiono również opinie respondentów na temat czynników, które mogłyby sprzyjać bądź ograniczać ich gotowość do podejmowania własnych inicjatyw gospodarczych. Wśród nich wyszczególniono zarówno czynniki o charakterze mikroekonomicznym jak i makroekonomicznym, mogące kształtować przedsiębiorczość na poziomie regionalnym.

Słowa kluczowe: rynek pracy, absolwenci uczelni wyższych, bezrobocie, samozatrudnienie, przedsiębiorczość

Wprowadzenie

Absolwenci na rynku pracy stanowią szczególną grupę społeczno- zawodową. Jest ona reprezentowana przez młodych ludzi, którzy nierzadko po raz pierwszy wkraczają na rynek pracy, poszukując zatrudnienia. Realia rynku pracy w Polsce, charakteryzującego się wysokim stopniem nierównoważenia, powodują, że młodzi ludzie bez doświadczenia zawodowego napotykać na poważne bariery zatrudnienia.

Do tej grupy należą również absolwenci uczelni wyższych. Na początku lat 90-tych ubiegłego stulecia dyplom uczelni wyższej stanowił poważny atut w ubieganiu się o pracę, jednakże po 15 latach, również i w tej grupie zjawisko bezrobocia stanowi poważny problem.¹

¹ Dynamika liczby bezrobotnych absolwentów uczelni wyższych w Polsce w latach 1996-2004 wyniosła blisko 690% a ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych absolwentów wzrósł z ok. 4% w roku 1996 do 23% w maju 2004 r. (dane na podstawie Serwisu Informacyjnego Urzędów Pracy – www.praca.gov.pl).

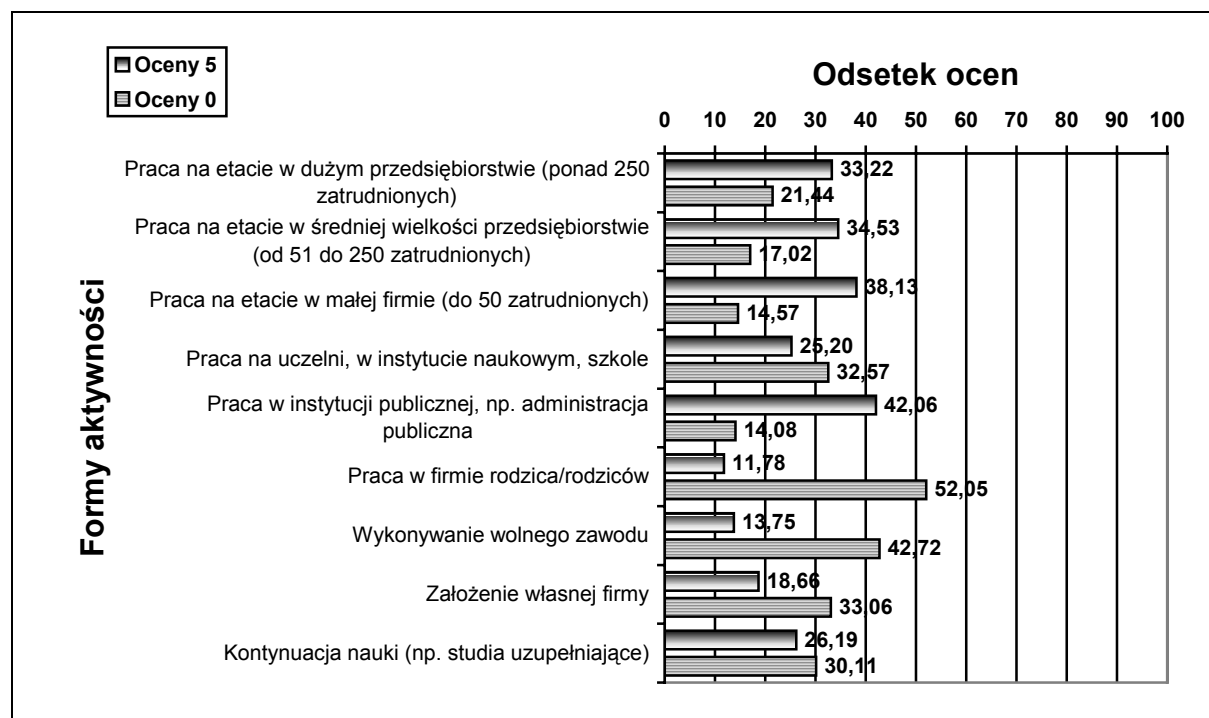
Pomimo wysokiej aktywności absolwentów wyższych uczelni w poszukiwaniu pracy oraz zdobywaniu dodatkowych kwalifikacji i umiejętności jeszcze podczas studiów, okres pozostawania bez zatrudnienia jest niepokojąco długi. W związku z trudną sytuacją absolwentów wyższych uczelni na rynku pracy ważną alternatywą dla pracy najemnej, jest możliwość podejmowania przez nich własnych inicjatyw gospodarczych.

W poniższym artykule przedstawiono wyniki badań ankietowych realizowanych wśród bezrobotnych absolwentów wyższych uczelni w województwie zachodniopomorskim w okresie od 01.06.2004 roku do 30.04.2005 roku, odnoszące się do przedsiębiorczości w tej grupie społeczno- zawodowej. W badaniu wzięło udział 611 absolwentów wyższych uczelni zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w województwie zachodniopomorskim.

Gotowość absolwentów wyższych uczelni do podejmowania własnych inicjatyw gospodarczych

Gotowość młodych ludzi do założenia własnej firmy w kontekście ich trudnej sytuacji na rynku pracy należy traktować jako pewną alternatywę dla pracy w charakterze pracownika najemnego, co może oznaczać, że decyzja o podjęciu własnej inicjatywy gospodarczej może wynikać z konieczności. W trakcie badania ankietowego respondenci zostali zapytani o *formę aktywności zawodowej, jaką najchętniej podjęliby po ukończeniu studiów*. (por. wykres nr 1.)

Wykres 1. Formy aktywności, które absolwenci podjęliby najchętniej po ukończeniu studiów – odsetek ocen skrajnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, bezrobotni absolwenci najchętniej podjęliby pracę w *instytucji publicznej (administracji publicznej)*, a także *pracę na etacie w małej firmie, zatrudniającej do 50 osób*. Pierwszy z wymienionych wariantów otrzymał najwyższą rangę od 257 osób, czyli od **ok. 42% badanych**, drugi natomiast za najistotniejszy uznany

został przez 233 osoby, tj. **ok. 38%** uczestników badania. Kolejnymi, uznanymi przez respondentów za istotne formami aktywności zawodowej były ***praca na etacie w dużym przedsiębiorstwie, zatrudniającym ponad 250 osób***- najwyższa ranga przyznana przez 33,22% badanych, oraz ***praca na etacie w średniej wielkości przedsiębiorstwie, zatrudniającym od 51 do 251 osób***- z rangą 5 od blisko 35% bezrobotnych absolwentów. Na uwagę zasługuje również fakt, że ankietowani wysokie znaczenie przypisywali wariantowi, polegającemu na ***kontynuacji nauki, na przykład na uzupełniających studiach magisterskich, czy podyplomowych***. Takiej formie aktywności najwyższą rangę przypisało 160 osób, co stanowi ponad 26% badanych. Trzeba jednak zaznaczyć, że w przypadku kontynuacji nauki, duży odsetek badanych przyznał mu rangę najniższą, co z pewnością wynika z niejako „zero- jedynkowego” podejścia do takiej formy aktywności po studiach: ***albo decyduje się na kontynuowanie nauki i jest to dla mnie istotne, albo w ogóle nie rozważam takiej możliwości***.

Najmniej preferowanymi formami aktywności związanymi z przyszłością zawodową, zdaniem respondentów, były:

- ***praca w firmie rodzica/rodziców***- najniższa ranga od 52,05% bezrobotnych absolwentów;
- ***wykonywanie wolnego zawodu***- najniższa ranga od 42,72% bezrobotnych absolwentów;
- ***założenie własnej firmy***- najniższa ranga od 33,06% bezrobotnych absolwentów;
- ***praca na uczelni, w instytucie naukowym, szkole***- z najniższą rangą od 32,57% respondentów.

Niskie oceny dla wariantu ***praca w firmie rodziców*** nie powinny dziwić, gdyż są z pewnością pochodną rodzinnej przedsiębiorczości; wariant nie był wskazywany przez osoby, których rodzice nie posiadają firmy. W przypadku ***wykonywania wolnego zawodu*** niskie oceny mogą być konsekwencją pewnych ograniczeń, z jakimi wiąże się taka forma aktywności zawodowej. W wielu wypadkach, by móc taki zawód wykonywać, należy legitymować się specyficznymi umiejętnościami, nierzadko popartymi odpowiednimi certyfikatami, pozwoleniami itp. Z drugiej jednak strony, jeżeli odpowiedzi absolwentów potraktować jako obraz jedynie ich preferencji, tak niska gotowość do pracy na własny rachunek i poszukiwania alternatywy dla pracy na etacie, zwłaszcza w trudnych warunkach rynku pracy, może dziwić. Podobne można interpretować relatywnie niskie zainteresowanie założeniem własnej firmy przez absolwentów. Można by wszak oczekiwać, że bezrobotni, świadomi trudności w znalezieniu „tradycyjnej” posady, powinni skłaniać się do podejmowania własnych przedsięwzięć gospodarczych. Nie zmienia to jednak faktu, że jeżeli prezentowane opinie absolwentów traktować jako przejaw postaw potencjalnych, nie zaś efektywnych, można stwierdzić, że absolwentom brakuje „ducha przedsiębiorczości”.

Ostatnia z grupy najmniej „popularnych” wśród bezrobotnych absolwentów z wyższym wykształceniem form aktywności: ***praca na uczelni, w instytucie naukowym, szkole*** jest specyficzna. Nie powinna więc dziwić duża liczba wskazań z rangą 0 dla tego wariantu. Taka forma aktywności nie jest zjawiskiem powszechnym, ponadto obwarowana jest szeregiem wymagań, dotyczących predyspozycji, zainteresowań, czy też osiągniętych jeszcze w trakcie nauki wyników.

W trakcie badania nad aktywnością absolwentów wyższych uczelni na rynku pracy zadano respondentom pytanie ***czy są gotowi w ciągu najbliższych 5 lat do założenia własnej firmy***. Odpowiedzi respondentów przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela 1. Gotowość bezrobotnych absolwentów do założenia własnej firmy

Odpowiedź	Liczba osób	Odsetek
<i>Zdecydowanie nie</i>	41	6,71%
<i>Raczej nie</i>	166	27,17%
<i>Ani tak, ani nie</i>	185	30,28%
<i>Raczej tak</i>	161	26,35%
<i>Zdecydowanie tak</i>	58	9,49%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Uczestniczący w badaniu bezrobotni absolwenci z wyższym wykształceniem, udzielając odpowiedzi na pytanie o ich gotowość do założenia własnej firmy w ciągu najbliższych 5 lat, podzielili się niemal na trzy grupy o podobnej liczebności. Niespełna 34% z nich wskazało odpowiedzi *zdecydowanie nie* lub *raczej nie*, prawie 36% zadeklarowało warianty *raczej tak* lub *zdecydowanie tak*. Z kolei pozostałe 30% z nich *nie miało zdania*. Należy zauważyć, że odsetek osób wskazujących zdecydowanie na gotowość bądź brak gotowości do stworzenia własnego biznesu jest niewielki: 6,71% badanych *zdecydowanie* odrzuca możliwość założenia własnej firmy w ciągu najbliższych 5 lat, zaś odsetek *zdecydowanych* na taki krok wyniósł 9,49%.

W badaniach ankietowych realizowanych przez autora wśród studentów ostatnich lat uczelni województwa zachodniopomorskiego na przełomie lat 2002 i 2003 gotowość osób jeszcze studiujących do założenia własnej firmy była dużo wyższa.² Wśród studentów, uczestniczących w badaniu 47% wskazało odpowiedzi *raczej tak* lub *zdecydowanie tak*. Odsetek niezdecydowanych był podobny jak w przypadku prezentowanych w rozprawie badań bezrobotnych absolwentów i wyniósł 28,4%. Pozostali studenci, stanowiący niespełna 25% uczestników badania wskazało wówczas odpowiedzi *raczej nie* lub *zdecydowanie nie*. Bezrobotni już absolwenci uczelni wyższych, uczestniczący w badaniu ankietowym pod względem poziomu ich przedsiębiorczości okazali się zbiorowością niejednorodną. Czynnikiem, który ich różnicował był kierunek ukończonych studiów, co zostało przedstawione w tabeli nr 2.

Jak wynika z tabeli, największe zainteresowanie założeniem własnej firmy w ciągu najbliższych 5 lat zadeklarowali absolwenci *architektury i budownictwa*. W tej grupie bezrobotnych absolwentów odsetek respondentów wskazujących odpowiedź *raczej* lub *zdecydowanie tak* wyniósł 66,67%. Żadna inna grupa respondentów wyróżniona ze względu na kierunek studiów nie charakteryzowała się tak wysokim „duchem przedsiębiorczości”. Następną pod względem gotowości do założenia własnej firmy były osoby, które ukończyły *zarządzanie i marketing*, z odsetkiem wskazań na odpowiedzi *raczej* lub *zdecydowanie tak* wynoszącym 46,34%. Bliski 40% był on jeszcze jedynie w trzech grupach absolwentów: *kierunków przyrodniczych, administracji i prawa* oraz *inżynierskich*.

² Badanie było dofinansowane z Funduszu Małych Projektów Phare CBC Polska- Niemcy i zrealizowane w ramach projektu nr 3/N/00 pt. „Przygotowanie projektu utworzenia regionalnego inkubatora przedsiębiorczości dla studentów i absolwentów wyższych uczelni w województwie zachodniopomorskim”. W badaniu uczestniczyło 216 studentów III i IV roku uczelni województwa zachodniopomorskiego. Zob. Poteralski J., Przedsiębiorczość studentów wyższych uczelni w województwie zachodniopomorskim w świetle badań ankietowych, w: Zachowania rynkowe podmiotów decyzyjnych, Prace Katedry Mikroekonomii nr 9, Zeszyty Naukowe US, Wydawnictwo Naukowe US, Szczecin 2005, s. 155-171.

Tabela 2. Gotowość bezrobotnych absolwentów do założenia własnej firmy w zależności od kierunku studiów

Kierunki studiów	Odsetek osób wybierających odpowiedź <i>raczej tak</i> lub <i>zdecydowanie tak</i>
<i>Administracja i prawo</i>	39,13%
<i>Architektura i budownictwo</i>	66,67%
<i>Ekonomiczne</i>	34,38%
<i>Humanistyczne</i>	19,05%
<i>Inżynierskie</i>	39,13%
<i>Pedagogiczne</i>	23,34%
<i>Przyrodnicze</i>	40,63%
<i>Rolnicze, leśne i rybactwo</i>	30,61%
<i>Spoleczne</i>	31,39%
<i>Zarządzanie i marketing</i>	46,34%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Najniższym poziomem przedsiębiorczości charakteryzowali się bezrobotni absolwenci kierunków *humanistycznych* oraz *przyrodniczych*. W pierwszym przypadku odsetek osób rozważających założenie firmy wynosił 19,05%, w drugim 23,34%.

W kontekście pytań o gotowość do założenia własnej firmy w ciągu najbliższych 5 lat można zaobserwować wysoką ostrożność bezrobotnych absolwentów uczelni wyższych w podejmowaniu, czy też rozważaniu decyzji o pracy na własną rękę w stworzonej przez siebie firmie. Jedynie co dziesiąty absolwent deklarował zdecydowanie taką możliwość, a co czwarty z nich byłby gotowy taką ewentualność rozważyć.

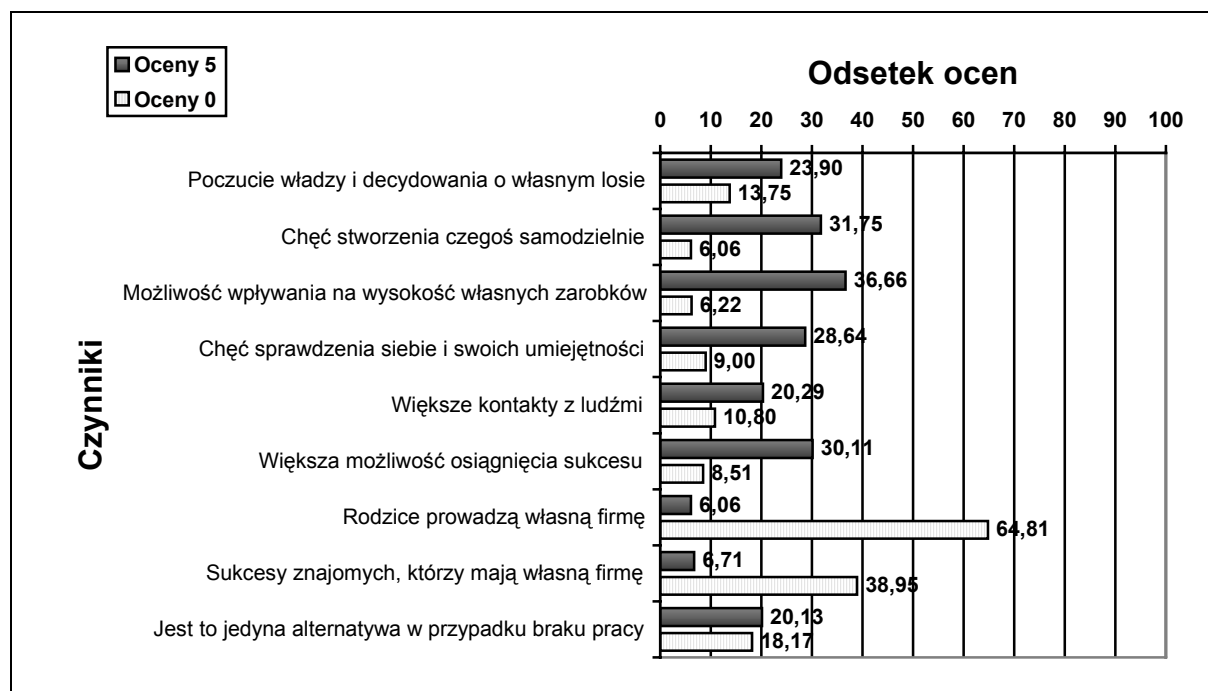
Czynniki determinujące przedsiębiorczość absolwentów wyższych uczelni

W obliczu takich postaw bezrobotnych absolwentów wyższych uczelni, uczestniczących w badaniu ankietowym należałoby poznać ich przyczyny. Respondenci zostali zapytani w kwestionariuszu ankietowym o czynniki, które z jednej strony *mogłyby skłonić ich do założenia własnej firmy*, z drugiej zaś o te, które taką *skłonność by ograniczały*. Na wykresie nr 2 przedstawiono czynniki, które mogłyby skłonić respondentów do podejmowania własnej działalności gospodarczej.

Jak wynika z wykresu, do najważniejszych czynników skłaniających absolwentów do założenia własnej firmy, respondenci zaliczyli:

- *możliwość wpływania na wysokość własnych zarobków*, której najwyższą rangę przyznało 36,66% respondentów;
- *chęć stworzenia czegoś samodzielnie*, z najwyższą rangą od 31,75% badanych;
- *większą możliwość osiągnięcia sukcesu*, temu wariantowi odpowiedzi najwyższą rangę nadało 30,11% uczestniczących w badaniu bezrobotnych absolwentów z wyższym wykształceniem.

Wykres 2. Czynniki, które skłoniłyby absolwentów wyższych uczelni do założenia własnej firmy- odsetek ocen skrajnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Tabela 3. Czynniki, które mogłyby skłonić bezrobotnych absolwentów do założenia własnej firmy

Czynnik	Średnia ranga*
<i>Poczucie władzy i decydowania o własnym losie</i>	2,96
<i>Chęć stworzenia czegoś samodzielnie</i>	3,55
<i>Możliwość wpływania na wysokość własnych zarobków</i>	3,78
<i>Chęć sprawdzenia siebie i własnych umiejętności</i>	3,41
<i>Większe kontakty z ludźmi</i>	3,07
<i>Większa możliwość osiągnięcia sukcesu</i>	3,51
<i>Rodzice prowadzą własną firmę</i>	0,97
<i>Sukcesy znajomych, którzy mają własną firmę</i>	1,60
<i>Jest to jedyna alternatywa w przypadku braku pracy</i>	2,75

* rangi nadawano w skali 0-5

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

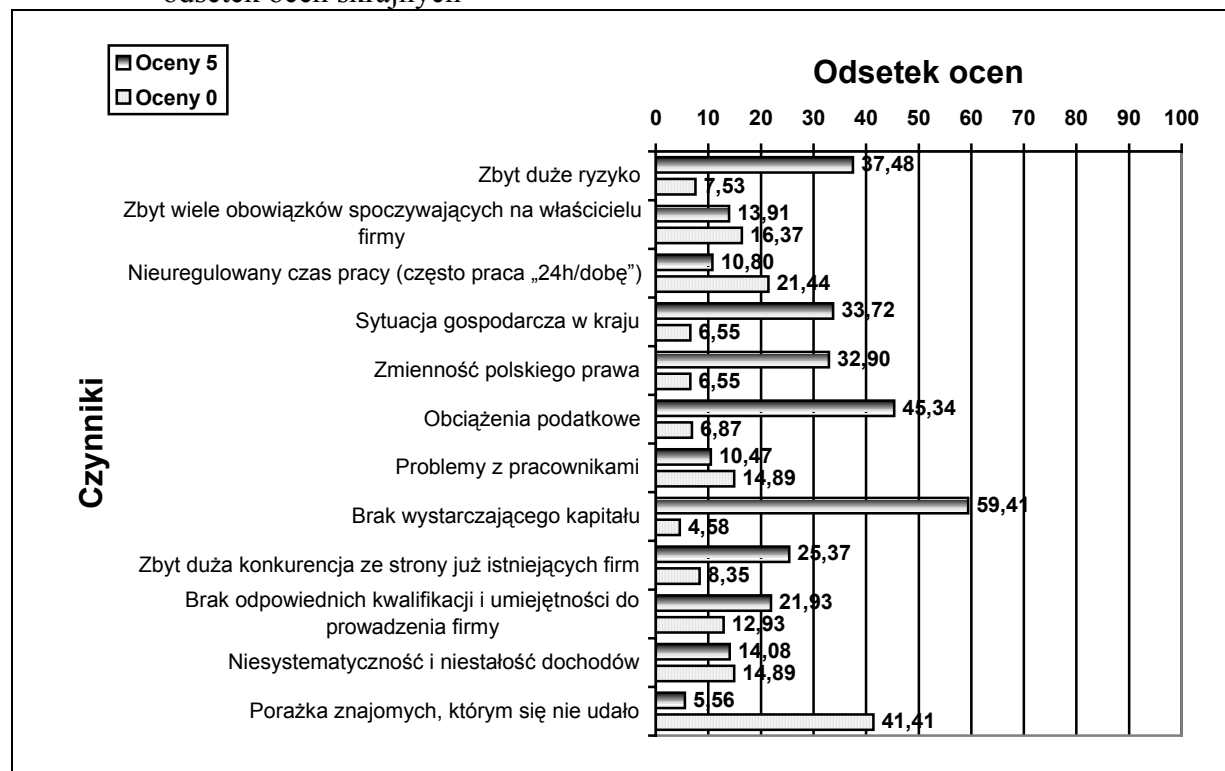
Za istotne ankietowani uznawali też takie cechy/możliwości pracy we własnej firmie jak: *chęć sprawdzenia siebie i własnych umiejętności*, *poczucie władzy i decydowania o własnym losie*, jak również *większe kontakty z ludźmi*. Należy także dodać, że co piąty uczestnik badania wyraził opinię, iż do najważniejszych czynników, które mogłyby skłonić go do zało-

żenia własnej firmy jest fakt, że może być to **jedyną alternatywą w przypadku braku pracy**. Podobne wyniki daje analiza średnich rang, przyznawanych kolejnym wariantom odpowiedzi, co zostało przedstawione w tabeli nr 3.

Ankietowani mieli również możliwość wskazania własnych czynników, które mogłyby zwiększyć ich skłonność do założenia własnej firmy. Skorzystało z niej jedynie 9 osób, a wymieniane przez nich czynniki to: **nienormowany czas pracy, preferencyjne kredyty, wyszukanie niszy i trafiony pomysł na działalność, możliwość samorealizacji**.

Przedsiębiorczość, rozumiana tutaj jako gotowość, czy skłonność do założenia własnej firmy, z pewnością nie wynika jedynie z czynników jej sprzyjających, ale jest wypadkową wszystkich „za” i „przeciw” takiej decyzji. Uczestniczący w badaniu bezrobotni absolwenci szkół wyższych zapytani o **czynniki, które miałyby ograniczyć ich skłonność do zakładania własnych firm**, za najważniejszy z nich bezwzględnie uznali **brak wystarczającego kapitału**. Temu wariantowi odpowiedzi najwyższą rangę przyznało prawie 60% uczestniczących w badaniu absolwentów. To czynnik bez wątpienia wykluczający w ogóle możliwość założenia własnego przedsiębiorstwa. (porównaj wykres nr 3.)

Wykres 3. Czynniki, które ograniczałyby skłonność badanych do założenia własnej firmy – odsetek ocen skrajnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

W dalszej kolejności badani do najważniejszych czynników ograniczających i skłonność do zakładania własnych firm zaliczyli:

- **obciążenia podatkowe**, 45,34% badanych przyznało temu czynnikowi najwyższą rangę;
- **zbyt duże ryzyko**, najwyższa ranga od 37,48% badanych;
- **sytuację gospodarczą w kraju**, z najwyższą rangą nadaną przez 33,72% absolwentów;
- **zmiennność polskiego prawa**, 32,90% badanych.

Na uporządkowanie wszystkich czynników pod względem ich ważności, pozwolił ich analiza w kontekście średniej rangi, przypisywanej każdemu z nich, co przedstawiono w tabeli nr 4.

Tabela 4. Czynniki ograniczające skłonność bezrobotnych absolwentów do założenia własnej firmy

Czynnik	Średnia ranga *
<i>Zbyt duże ryzyko</i>	3,60
<i>Zbyt wiele obowiązków spoczywających na właścicielu firmy</i>	2,61
<i>Nieuregulowany czas pracy (często praca „24h na dobę”)</i>	2,22
<i>Sytuacja gospodarcza w kraju</i>	3,57
<i>Zmienność polskiego prawa</i>	3,58
<i>Obciążenia podatkowe</i>	3,82
<i>Problemy z pracownikami</i>	2,54
<i>Brak wystarczającego kapitału</i>	4,14
<i>Zbyt duża konkurencja ze strony już istniejących firm</i>	3,37
<i>Brak odpowiednich kwalifikacji i umiejętności do prowadzenia firmy</i>	3,01
<i>Niesystematyczność i niestalość dochodów</i>	2,70
<i>Porażka znajomych, którym się nie udało</i>	1,52

* rangi nadawano w skali 0-5

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Analiza średnich rang dla wariantów odpowiedzi na pytanie o czynniki ograniczające skłonność absolwentów do zakładania własnych firm potwierdza istotność tych najważniejszych, wymienionych powyżej. Umożliwia również ocenę i uszeregowanie pozostałych czynników. Listę najważniejszych z nich uzupełniają obawy absolwentów o *zbyt dużą konkurencję ze strony już istniejących firm* ze średnią rangą 3,37 oraz *brak odpowiednich kwalifikacji i umiejętności do prowadzenia firmy* ze średnią rangą na poziomie 3,01.

Pozostałe czynniki, ograniczające skłonność do założenia własnej firmy, wymienione w kwestionariuszu ankietowym, otrzymały średnie oceny niższe od 3. Zaliczyć do nich można *niesystematyczność i niestalość dochodów* (średnia ranga 2,70), *zbyt wiele obowiązków spoczywających na właścicielu firmy* (2,61), *problemy z pracownikami* (2,54) oraz *nieuregulowany czas pracy*, oznaczający nierzadko zaangażowanie „24 godziny na dobę”. Ten wariant odpowiedzi uzyskał średnią rangę na poziomie 2,22.

Najniżej ocenionym czynnikiem, z grupy ograniczających skłonność absolwentów z wyższym wykształceniem do tworzenia własnych przedsiębiorstw była ewentualna *porażka znajomych, którym się nie udało*. Niska ocena wynika tutaj z pewnością z faktu, iż nie wszyscy uczestnicy badania znaleźli się w obliczu takich niepowodzeń, bądź w gronie ich znajomych były osoby przedsiębiorcze.

Podsumowanie

Podsumowując analizę czynników kształtujących postawy przedsiębiorcze bezrobotnych absolwentów z wyższym wykształceniem można wysnuć następujące wnioski:

- **Prowadzenie własnej działalności gospodarczej daje poczucie niezależności i decydowania o własnym losie.** Wśród czynników pozytywnych, mogących zwiększyć skłon-

ność absolwentów do założenia własnej firmy, dominowały te świadczące o dużej niezależności w realizacji własnych zamierzeń, możliwości samorealizacji, dążeniu do osiągnięcia sukcesów, kształtowaniu wysokości zarobków, co jest naturalną konsekwencją i przywilejem wynikającym z prowadzenia działalności gospodarczej na własną rękę;

- **Brak kapitału i duże ryzyko wyklucza możliwość podjęcia działalności gospodarczej na własną rękę.** Bezrobotni absolwenci z wyższym wykształceniem za najważniejszą barierę w założeniu własnej firmy uznają braki kapitałowe, obawiają się także ryzyka,
- **To, co w opinii absolwentów utrudnia im znalezienie pracy, jest również istotnym czynnikiem ograniczającym możliwości założenia własnej firmy.** Do najważniejszych czynników ograniczających ich skłonność do założenia własnej firmy absolwenci zaliczają czynniki od nich niezależne takie jak: *sytuacja makroekonomiczna, duży fiskalizm państwa* oraz *zmiennosc prawa*. Trzeba zaznaczyć, że są to problemy kształtujące także sytuację na rynku pracy w ogóle, co deklarowano we wcześniejszych pytaniach, o czym należy pamiętać zwłaszcza w kontekście pochodnego charakteru popytu na pracę.
- **Wyzwania, będące naturalną konsekwencją prowadzenia działalności na własną rękę, nie stanowią poważnej przeszkody dla ankietowanych.** Absolwenci gotowi są sprostać wyzwaniom, które wynikają ze specyfiki prowadzenia własnej działalności gospodarczej, nie obawiają się w tak dużym stopniu *obowiązków spoczywających na właścicielu, problemów z pracownikami, niesystematyczności dochodów, czy wreszcie pracy w większym niż 8 godzinny wymiarze*;
- **Brak wiedzy niezbędnej do prowadzenia własnego biznesu i konkurencja stanowią znaczną barierę przedsiębiorczości absolwentów.** Bezrobotni absolwenci deklarują wprost niedostatki w kwalifikacjach i wiedzy niezbędnej do prowadzenia własnej firmy, czego konsekwencją może być także wskazywana przez nich obawa o konkurencję ze strony funkcjonujących na rynku firm.